

Lietuvos gasteroidinių grybų rūšių sąrašas

Reda Iršėnaitė¹, Rūta Urbonaitė²

¹Gamtos tyrimų centras, Mikologijos laboratorija, Žaliųjų Ežerų g. 47, LT-12200 Vilnius

²Vilniaus universitetas, Gyvybės mokslų centras, Biomokslų institutas, Botanikos ir genetikos katedra, Saulėtekio al. 7, LT-10257 Vilnius

Santrauka

Straipsnyje pateikiamas Lietuvoje rastų gasteroidinių grybų rūšių sąrašas. Iš viso Lietuvoje nustatytos 67 rūšys, priklausančios 20 genčių. Sąraše pateikiami lotyniški grybų pavadinimai abėcėlės tvarka ir lietuviški pavadinimai. Visi lietuviški gasteroidinių grybų pavadinimai aprobuoti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos.

Reikšminiai žodžiai: gasteroidiniai grybai, gasteromicetai, papėdgrybūnai, grybų įvairovė, lietuviški mikonimai.

Abstract. R. Iršėnaitė, R. Urbonaitė. Checklist of gasteroid fungi from Lithuania.

The article presents a list of the gasteroid fungi species found in Lithuania. A total of 67 species belonging to the 20 genera have been identified in Lithuania. The list includes the Latin names of the fungi in alphabetical order alongside their Lithuanian names. All names of the gasteroid fungi in Lithuania have been approved by the State Lithuanian Language Commission.

Keywords: gasteroid fungi, gasteromycetes, basidiomycetes, fungal diversity, Lithuanian myconyms.

Įvadas

Gasteroidiniams grybams priskiriami papėdgrybūnų (*Basidiomycota*) skyriaus grybai, kurių sporos formuojasi vaisiakūnio viduje (Wilson et al., 2011) (1–2 pav.). Tradiciškai šie grybai buvo priskirti dirbtinei gasteromicetų (*Gasteromycetes*) klasei. Filogenetiškai dauguma jų dabar priskiriami agarikiečių (*Agaricales*) eilei, taip pat baravykiečių (*Boletales*), žvaigždiniečių (*Geastrales*) ir poniabudiečių (*Phallales*) eilėms (Binder, Bresinsky, 2002; Larsson, Jeppson, 2008). Gasteroidinių grybų taksonai per daugelį kartų išsivystė iš negasteroidinių protėvių, kurie paprastai sporas formuoja vaisiakūnio paviršiuje, pavyzdžiui, lakštabūdinių grybų, baravykinių ar kempininių (Matheny et al., 2006). Dėl tokios uždarų vaisiakūnių sandaros gasteroidiniai grybai gerai prisitaikę atlaikyti ekstremalias saulės, oro ir dirvožemio temperatūros bei sausumo sąlygas. Daugelis jų yra saprotrofai,

1 pav. a – Karpotasis pumpotaukšlis (*Lycoperdon perlatum*), b – pelkinė vilktabokė (*Bovista paludosa*), c – didysis kukurduvelkis (*Calvatia gigantea*), d – tuščiaviduris žvaigždinas (*Geastrum fimbriatum*) (nuotraukos R. Iršėnaitės)

skaidantys negyvą organiką, taip pat yra simbiotrofų, sudarančių mikorizę su augalais, bei parazitinių grybų (Miller, Miller, 1988).

Lietuvoje šie grybai ilgą laiką nebuvo tiriama atskirai – jie buvo aprašomi ir registruojami kartu su kitais grybais.

Aštuoniolika gasteroidinių grybų rūšių pirmą kartą buvo paminėtos mokslininko J. Jundzilo (1830), o kiek vėliau 1835–1843 m. rengtame rankraštyje J. A. Pabrėža aprašė tas pačias rūšis, suteikdamas joms lietuviškus pavadinimus, iš kurių daugelis davė pradžią dabartiniams lietuviškiems gasteroidinių grybų mikonimams (Pabrėža, 2009, 2014, 2015). Lietuvoje

2 pav. a – ankštenė (*Scleroderma*), b – paprastoji poniabudė (*Phallus impudicus*), c – žieminis vertinis (*Tulostoma brumale*), d – rievėtoji miegė (*Cyathus striatus*) (nuotraukos R. Iršėnaitės)

išsamiausiame J. Mazelaičio (1982) leidinyje aprašyta 70 gasteroidinių grybų rūšių. Požeminius grybus, tarp kurių yra ir gasteroidiniams priskiriamų grybų, aprašė E. Kutorga ir M. Kataržytė (1998). Neseniai paskelbtos rastos naujos Lietuvai šių grybų rūšys: *Melanogaster broomeanus* (Kasparavičius, Iršėnaitė, 2023), *Bovista furfuracea* ir *Lycoperdon lambinonii* (Urbonaitė, Iršėnaitė, 2024 *in press*).

Šio darbo tikslas buvo apibendrinti žinias apie gasteroidinių grybų rūšių įvairovę Lietuvoje, pateikiant grybų taksonų mokslinius ir lietuviškus pavadinimus.

Tyrimų medžiaga ir metodai

Šis Lietuvoje rastų gasteroidinių grybų sąrašas sudarytas, remiantis Gamtos tyrimų centro herbariumo (BILAS) ir Vilniaus universiteto herbariumo (WI) surinktomis kolekcijomis ir literatūros šaltiniais. Kiekvienos rūšies naujausia rūšių nomenklatūra patikslinta pagal *Mycobank* (<http://www.mycobank.org/>) ir *Index Fungorum* (<http://www.indexfungorum.org/>). Lietuviški grybų pavadinimai patvirtinti Valstybinės lietuvių kalbos komisijos ir pateikti Lietuvos Respublikos terminų banko informacinei sistemai (<http://terminai.vlkk.lt/>).

Rūšių sąrašas

Sąrašė pateikiami lotyniški ir lietuviški rūšių pavadinimai. Kai kurios neseniai išskirtos grybų gentys neturi lietuviškų pavadinimų, o joms priklausančios rūšys vadinamos anksčiau patvirtintais pavadinimais su senesniu lotynišku pavadinimu kaip sinonimu. Gentys ir rūšys gentyse išvardytos abėcėlės tvarka. Sąrašė pateiktos 67 gasteroidinių grybų rūšys, priklausančios 20 genčių.

***Apioperdon* (sin. *Lycoperdon*) – pumpotaukšlis**

Apioperdon pyriforme (sin. *Lycoperdon pyriforme*) – kriaušinis pumpotaukšlis

***Bovista* – vilktabokė**

Bovista aestivalis – kislioji vilktabokė
Bovista furfuracea – sėleninė vilktabokė
Bovista graveolens – kvapioji vilktabokė
Bovista nigrescens – juostančioji vilktabokė
Bovista paludosa – pelkinė vilktabokė
Bovista pila – rutuliškoji vilktabokė
Bovista plumbea – švininė vilktabokė
Bovista pusilla – nykštukinė vilktabokė

***Calvatia* – kukurdvelkis**

Calvatia fragilis – trapusis kukurdvelkis
Calvatia gigantea – didysis kukurdvelkis

***Chlorophyllum* – žvynoklė**

Chlorophyllum agaricoides (sin. *Endoptychum agaricoides*) – uždaroji žvynoklė

Crucibulum – tigliagyris*Crucibulum laeve* – lygusis tigliagyris**Cyathus – miegė***Cyathus olla* – puvėsinė miegė*Cyathus stercoreus* – mėšlinė miegė*Cyathus striatus* – rievėtoji miegė**Disciseda – diskagyris***Disciseda candida* – baltasis diskagyris**Geastrum – žvaigždinas***Geastrum coronatum* – vainikuotasis žvaigždinas*Geastrum fimbriatum* – tuščiaviduris žvaigždinas*Geastrum melanocephalum* – juodgalvis žvaigždinas*Geastrum minimum* – smulkusis žvaigždinas*Geastrum pectinatum* – šukiškasis žvaigždinas*Geastrum quadrifidum* – keturskiautis žvaigždinas*Geastrum rufescens* – rudasis žvaigždinas*Geastrum saccatum* – apvalusis žvaigždinas*Geastrum schmidelii* – nykštukinis žvaigždinas*Geastrum striatum* – ruožuotasis žvaigždinas*Geastrum triplex* – didysis žvaigždinas**Hymenogaster – žemgrybis***Hymenogaster olivaceus* – žalsvasis žemgrybis*Hymenogaster rehsteineri* – puošnusis žemgrybis**Leucogaster – baltažvaigždis***Leucogaster nudus* (sin. *L. floccosus*) – gauruotasis baltažvaigždis**Lycoperdon – pumpotaukšlis***Lycoperdon caudatum* – kotuotasis pumpotaukšlis*Lycoperdon decipiens* – apgaulusis pumpotaukšlis*Lycoperdon dermoxanthum* – mažasis pumpotaukšlis*Lycoperdon echinatum* – dygliuotasis pumpotaukšlis*Lycoperdon ericaeum* – viržyninis pumpotaukšlis*Lycoperdon excipuliforme* – ilgasis pumpotaukšlis*Lycoperdon lambinonii* – pušyninis pumpotaukšlis*Lycoperdon lividum* – rudasis pumpotaukšlis*Lycoperdon molle* – minkštasis pumpotaukšlis*Lycoperdon nigrescens* – juostantysis pumpotaukšlis*Lycoperdon perlatum* – karpotasis pumpotaukšlis*Lycoperdon pratense* – pievinis pumpotaukšlis

Lycoperdon umbrinum – pavėsinis pumpotaukšlis

Lycoperdon utriforme – ropliaodis pumpotaukšlis

Melanogaster – juodažvaigždis

Melanogaster ambiguus – kaitusis juodažvaigždis

Melanogaster broomeanus – paprastasis juodažvaigždis

Mutinus – poniabudėlė

Mutinus caninus – šuniškoji poniabudėlė

Mutinus ravenelii – Ravenelio poniabudėlė

Mycenastrum – žvaigždėgrybis

Mycenstrum corium – odiškasis žvaigždėgrybis

Nidularia – lizdenė

Nidularia deformis (sin. *N. farcta*) – putlioji lizdenė

Phallus – poniabudė

Phallus hadriani – Hadriano poniabudė

Phallus impudicus – paprastoji poniabudė

Phallus indusiatus – apvilktoji poniabudė

Rhizopogon – šakniagrybis

Rhizopogon luteolus – gelsvasis šakniagrybis

Rhizopogon roseolus (sin. *R. vulgaris*) – rožinis šakniagrybis

Rhizopogon verii – vasarinis šakniagrybis

Scleroderma – ankštenė

Scleroderma areolatum – leopardinė ankštenė

Scleroderma bovista – rudoji ankštenė

Scleroderma citrinum – gelsvoji ankštenė

Scleroderma verrucosum – karpotoji ankštenė

Sphaerobolus – sferobolis

Sphaerobolus stellatus – žvaigždinis sferobolis

Tulostoma – vertinis

Tulostoma brumale – žieminis vertinis

Tulostoma fimbriatum – tuščiaviduris vertinis

Tulostoma kotlabae – pilkšvasis vertinis

Tulostoma melanocyclum – tamsiakotis vertinis

Tulostoma squamosum – vertinis apšepelis

Padėka

Finansavimą tyrimui skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMT), sutarties Nr. S-LIP-22-58.

Literatūra

- Binder M., Bresinsky A., 2002. Derivation of a polymorphic lineage of Gasteromycetes from boletoid ancestors, *Mycologia* 94: 85–98.
- Jundziłł J., 1830. Opisanie roślin w Litwie, na Wołyniu, Podolu i Ukrainie dziko rosnących, iako i oswoionych podług wydania szesnastego układu roślin Linneusza. Wilno.
- Kasparavičius J., Iršėnaitė R., 2023. A new addition to the Mycota of Lithuania, *Botanica* 29(1): 1–8.
- Kutorga E., Kataržytė M., 2008. Hypogeous fungi of Lithuania: a preliminary checklist, *Acta Mycologica* 43(2): 133–138.
- Larsson E., Jeppson M., 2008. Phylogenetic relationships among species and genera of Lycoperdaceae based on ITS and LSU sequence data from north European taxa, *Mycological Research* 112: 4–22.
- Matheny P.B., Curtis J.M., Hofstetter V., Aime M.C., Moncalvo J.M., Ge Z.W., Slot J.C., Ammirati J.F., Baroni T.J., Bougher N.L., Hughes K.W., Lodge D.J., Kerrigan R.W., Seidl M.T., Aanen D.K., DeNitis M., Daniele G.M., Desjardin D.E., Kropp B.R., Norvell L.L., Parker A., Vellinga E.C., Vilgalys R., Hibbett D.S., 2006. Major clades of Agaricales: a multi-locus phylogenetic overview, *Mycologia* 98(6): 982–995.
- Mazelaitis J., 1982. *Lietuvos TSR gasteromicetai*. Vilnius.
- Miller K.O., Miller H.H., 1988. *Gasteromycetes: morphological and development features with keys to the orders, families, and genera*. Mad Rivers Press.
- Pabrėža J. A., 2009. Taislius Augyminis, 1–223. Vilnius.
- Pabrėža J. A., 2014. Taislius Augyminis, 224–776. Vilnius.
- Pabrėža J. A., 2015. Taislius Augyminis, 777–980. Vilnius.
- Urbonaitė R., Iršėnaitė R., 2024. New species of gasteroid fungi in Lithuania, *Botanica* 30(4) (in press)
- Wilson A.W., Binder M., Hibbett D.S., 2011. Effect of gasteroid fruiting body morphology on diversification rates in three independent clades of fungi estimated using binary state speciation and extinction analysis, *Evolution* 65(5): 1305–1322.